

De royals van Europa

I

Wie is wie

Bij elke discussie over de Europese monarchie vormt koningin Elizabeth II het uitgangspunt, en niet alleen omdat ze de langstzittende vorst van Europa is en in juni 2012, op de leeftijd van zesentachtig jaar, zal vieren dat ze zestig jaar op de troon zit. Ze staat ook aan het hoofd van een koninklijk huis dat dankzij een combinatie van stijl, geschiedenis, invloed en waarachtige glamour, ongeëvenaard is in de wereld. Haar verantwoordelijkheid strekt zich uit over het grootst mogelijke geografische gebied. Anders dan Victoria kan ze zich niet tooien met de titel 'keizerin van India', maar behalve van het Verenigd Koninkrijk is ze koningin van nog vijftien landen, waaronder Canada, Australië en Nieuw-Zeeland, en hoofd van de vierenvijftig lidstaten van de Commonwealth, de hedendaagse opvolger van het Britse Rijk.

Vanaf haar troonsbestijging in 1952 is Elizabeth, min of meer net als Victoria voor haar, geleidelijk getransformeerd tot moeder van de natie. In diezelfde periode is Groot-Brittannië zelf ook onherkenbaar veranderd. Toen Elizabeth koningin werd, was het land nog steeds uitgeput van de Tweede Wereldoorlog en worstelde het met de pijnlijke gevolgen van de dekolonisatie. Het tegenwoordige Groot-Brittannië is een internationaal financieel centrum en een postindustriële natie die zich stevig, zij het soms met tegenzin, in Europa heeft verankerd.

Voordat de kroon bij Elizabeth terecht kwam, is hij door verschillende dynastieën doorgegeven: de Plantagenets, die Engeland van het midden van de twaalfde eeuw tot aan het eind van de vijftiende eeuw regeerden, ruimden het veld voor de Tudors, die op hun beurt werden opgevolgd door de Stuarts, de Hannoveraars en als laatste de Windsors. Veel van Elizabeths voorgangers waren uitzonderlijke figuren met een reputatie die zich tot ver buiten de Britse eilanden uitstrekte. Dankzij de toneelstukken van Shakespeare zijn de levens van Richard II en III, en van Hendrik IV, V en VI ook nu nog bekend. Dat geldt natuurlijk

ook voor het leven van Hendrik VIII met zijn zes vrouwen en van dat van zijn dochter, koningin Elizabeth I. Onder haar heerschappij werd Engeland een belangrijke zeevarende natie.

De burgeroorlog en de executie van Karel I in 1649 maakten van Groot-Brittannië een republiek, met Oliver Cromwell aan het hoofd, in een tijd dat vrijwel elke andere Europese natie een monarchie was. Deze nieuwe vorm van bestuur overleefde Cromwells dood in 1658 maar ternauwernood en in 1660 werd de monarchie hersteld door de zoon van de overleden koning, die als Karel II regeerde. Zijn broer Jacobus II, die hem opvolgde, zag zich in 1688 gedwongen te vluchten na de *Glorious Revolution*, in Nederland ook wel de ‘Roemrijke Revolutie’ of de ‘Glorieuze Overtocht’ genoemd. Zijn plaats werd ingenomen door zijn dochter Maria Stuart en haar Nederlandse echtgenoot, stadhouder Willem III van Oranje, die gezamenlijk regeerden. De achttiende eeuw werd gedomineerd door een opeenvolging van Georges, en de negentiende eeuw door Victoria.

De twintigste eeuw bracht een naamsverandering van het koningshuis met zich mee: in 1917, op het hoogtepunt van de Eerste Wereldoorlog, werd die veranderd van Saksen-Coburg en Gotha in Windsor.* In deze eeuw liep de natie ook het trauma op van het terugtreden in 1936 van Edward VIII, de oudste zoon van George V, die na slechts elf maanden de troon opgaf om de vrijheid te hebben met Wallis Simpson te trouwen, een Amerikaanse die twee keer gescheiden was. Hij werd opgevolgd door zijn broer Albert, die als George VI regeerde.

Ook in Elizabeths regeerperiode hebben zich de nodige drama's afgespeeld, meestal van persoonlijke aard. Haar eigen huwelijk met prins Philip, de hertog van Edinburgh, op wie ze als tiener al verliefd was, is hecht en Philip heeft zich bewezen als een loyale en opmerkelijke prins-gemaal, ook al is door de sensatiebeluste Britse pers vaak misbruik gemaakt van zijn openhartigheid. Het liefdesleven van haar jongere zus Margaret zorgde tussen 1950 en 1970 echter voor meer dan voldoende stof voor grote krantenkoppen. Het decennium 1990 tot 2000 leverde scheidingen op van drie van de vier kinderen van de koningin, en toen volgde in 1997 nog eens de meest dramatische gebeurtenis tot dan toe: de dood van Diana, prinses van Wales, waardoor de Britse monarchie werd geconfronteerd met de ernstigste crisis sinds 1936.

* Wat de neef van koning George V, keizer Willem II van Duitsland, ertoe verleide gekscherend op te merken dat hij zich verheugde op het toneelstuk van Shakespeare, ‘De vrolijke vrouwtjes van Saksen-Coburg en Gotha’.

De Windsors hebben het echter allemaal overleefd en met haar vijftentigste verjaardag achter zich lijkt Elizabeth tot aan haar dood op de troon te willen blijven zitten. Britse staatshoofden treden niet af, ten minste niet vrijwillig – de abdicatie van haar oom was een dwaling die decennialang een schaduw over de koninklijke familie en het instituut monarchie heeft geworpen.

Het oudste kind van Elizabeth, Charles, de prins van Wales, is al in de zestig en zal waarschijnlijk een oude man zijn tegen de tijd dat hij haar opvolgt. Zijn leertijd is erg lang geweest en niet altijd even gemakkelijk: voor sommigen gold hij als een wat lachwekkende figuur vanwege zijn onconventionele standpunten en hij beleefde een dramatische terugval in populariteit als gevolg van de onthullingen na het chaotische en wel erg openbare einde van zijn huwelijk met Diana. Toch heeft hij zich in de laatste jaren hersteld; hij is getrouwd met Camilla Parker Bowles, zijn grote liefde, en heeft gezien hoe een aantal van zijn standpunten, met name die over het milieu, algemeen zijn geworden nu de wereld tegenwoordig in beslag wordt genomen door de dreigende opwarming van de aarde.

In de oudste van zijn twee zoons, prins William, heeft Charles een opvolger die het charisma en de relaxte aard van zijn moeder, Diana, heeft geërfd; bovendien is hij enorm populair. Sommigen beweren dat Charles vrijwillig zal afzien van de troon, zodat William Elizabeth na haar overlijden kan opvolgen, waarmee hij zijn zoon de lange leertijd bespaart die hij zelf heeft moeten doormaken. Dergelijke uitspraken werden weer gedaan toen William in april 2011 trouwde met Kate Middleton, die al jaren zijn vriendin was. Toch lijkt dat hoogst onwaarschijnlijk. Net als de koningin heeft Charles een enorm plichtsbef. Nadat hij zo lang op die baan heeft gewacht, zal hij die niet gauw aan zijn neus voorbij laten gaan.

Hoewel de Britse monarchie de invloedrijkste van heel Europa is, is zij niet de oudste. Die eer valt haar Deense tegenhanger te beurt. Koningin Margaretha II werd in januari 1972, na de dood van haar vader, Frederik IX, staatshoofd van Denemarken en kan haar stamboom meer dan duizend jaar terugleiden, tot aan de Vikingkoningen Gorm de Oude en Harald Blauwtand. Onder heroïsche koningen als Knut de Grote en de Waldemars veroverde Denemarken in de elfde en twaalfde eeuw niet alleen Engeland, maar ook een groot gedeelte van wat nu de Baltische Staten zijn. Margaretha I, die op tienjarige leeftijd trouwde met koning Haakon VI van Noorwegen, regeerde uiteindelijk niet alleen

over Denemarken en Noorwegen, maar ook over Zweden, waarmee de eenheid van de drie Scandinavische koninkrijken, die duurde van eind veertiende eeuw tot begin zestiende eeuw, een feit was.

Vanaf het midden van de vijftiende eeuw werd Denemarken geregeerd door de Oldenburg-tak van de familie, en daarna vanaf 1863 door Christiaan IX van de ondergeschikte Glücksburg-tak, die in 1847 op negenentwintigjarige leeftijd als vermoedelijke troonopvolger werd genoemd, met de zegen van de Europese grootmachten. Nadat koningin Victoria zijn avances had afgewezen, werd Christiaans aanspraak op de troon sterker door zijn huwelijk met prinses Louise van Hessen-Kassel, een nichtje van Christiaan VIII, de op een na laatste koning. Naar koninklijke maatstaven waren de Denen rijk noch voornaam: in vergelijking echter met een aantal van hun slecht functionerende tegenhangers elders in Europa leken ze opvallend veel op een normale familie.

Christiaan IX, die tweeënveertig jaar regeerde en plezier had in zijn rol als ‘schoonvader van Europa’, had er een gewoonte van gemaakt om zijn kinderen en hun gezinnen elke zomer uit te nodigen om vanuit hun nieuwe vaderland terug te komen naar paleis Fredensborg, een barok koninklijk verblijf op het platteland van het eiland Seeland. Staatszaken werden even terzijde geschoven; ze aten, dronken en ontspannen zich – en hielden elkaar graag voor de gek. De familieleden die aanwezig waren, krasten hun naam en andere boodschappen in de glazen ruiten; zo ontstond een traditie van koninklijke graffiti die tot op de dag van vandaag voortduurt.

De voormalige koning Constantijn II van Griekenland vertelde het (misschien niet erg geloofwaardige) verhaal over hoe Christiaan, die zijn over-overgrootvader was, op een dag met zijn familie een wandeling in het park bij het paleis maakte en een oudere man tegenkwam, die verdwaald was en hun de weg vroeg. Christiaan zei dat hij hen maar hoefde te volgen. ‘De man zag deze o zo vrolijke familie grappjes maken en lachen, en toen ze het park uit waren, bedankte hij hen en vroeg met wie hij het genoeg had gehad,’ vertelde Constantijn.¹ Christiaan zei tegen hem dat hij de koning van Denemarken was en noemde vervolgens de namen en titels van zijn metgezellen. Dat waren niet alleen leden van de koninklijke familie van Denemarken, maar ook van Groot-Brittannië, Griekenland en Rusland. ‘En de man was heel blij,’ vervolgde Constantijn, ‘nam zijn hoed af en zei: “En ik ben Jezus Christus,” en wandelde weg.’

Margaretha II, de achter-achterkleindochter van Christiaan, werd geboren op 16 april 1940, een week nadat de Duitsers Denemarken wa-

ren binnengevallen. De geboorte was een morele oppeper voor de koninklijke familie, die ervoor had gekozen om tijdens de bezetting in Kopenhagen te blijven, en voor het hele land. Margaretha is de oudste van drie dochters en dankt haar positie aan een verandering in de regels voor erfopvolging, die werd doorgevoerd toen zij nog een kind was en waarmee het verbod van een vrouw op de Deense troon ongedaan werd gemaakt.

Margaretha II is een vastberaden en populaire vorstin gebleken en daarnaast is ze ook een getalenteerd kunstenares. De rol van haar echtgenoot, prins Hendrik, een voormalig Frans diplomaat, geboren graaf Henri de Laborde de Monpezat, is echter altijd meer omstreden geweest. Hij is, net als de Britse prins Philip, berucht om zijn flaters, maar Hendrik lijkt tevens te worstelen – soms zelfs openlijk – met zijn rol als prins-gemaal. In 2002, toen hij blijkbaar ontstemd was omdat hij als derde in de pikorde van de erfopvolging achter zijn zoon was geplaatst, vertrok hij verontwaardigd naar het kasteel van het paar, het Château de Caix in Cahors, Zuid-Frankrijk.

De volgende in lijn voor de troonopvolging is kroonprins Frederik, die, nadat hij eerst als jongeman de roddelbladen volop van materiaal had voorzien, in mei 2004 op vijfendertigjarige leeftijd trouwde met Mary Donaldson, een voormalige makelaar uit Tasmanië die hij tijdens de Olympische Spelen in Sydney in een bar had ontmoet. Over het algemeen wordt Mary als positief beschouwd, maar het paar heeft nogal wat kritiek vanuit de media te verduren gekregen op hun buitensporige levensstijl. In 2006 kreeg de kroonprinses de bijnaam ‘de Noord-Europese Imelda Marcos’, na publicatie van een financieel jaaroverzicht van de Deense koninklijke familie waaruit bleek dat zij en haar man zich te buiten gingen aan het Deense equivalent van bijna 2500 euro per dag voor kleding, schoenen en meubels.

Een paar maanden na het huwelijk van Frederik werd bekendgemaakt dat zijn jongere broer Joachim na negen jaar huwelijk ging scheiden van prinses Alexandra, zijn uit Hongkong afkomstige vrouw; het was de eerste Deense koninklijke scheiding in meer dan anderhalve eeuw. Het paleis werd geroemd om de openhartige manier waarop het met de scheiding omging, en beiden zijn daarna hertrouwd.

De meeste landen in Europa – en zelfs in de wereld – hebben in de laatste paar eeuwen de overstap gemaakt van monarchie naar republiek. Nederland is in dat opzicht uniek: het is in tegengestelde richting gegaan; pas in de negentiende eeuw werd het land onder koning

Willem I een monarchie. Maar zijn dynastie van Oranje-Nassau, met koningin Beatrix als het huidige staatshoofd, heeft al sinds de familie zich er in 1400 vanuit Duitsland vestigde, haar invloed doen gelden in het gebied waaruit Nederland nu bestaat.

Tot in de zestiende eeuw werd dit gebied, tezamen met het grootste gedeelte van het huidige België, Luxemburg en delen van Frankrijk en Duitsland, door Spanje geregeerd. De overwegend protestantse Nederlanders deden echter erg hun best zich van de katholieke Spaanse overheersers te bevrijden en in 1581 werd in de Staten-Generaal van de Verenigde Nederlanden het 'Plakkaat van Verlatinghe' aangenomen, waarin zij weigerden Filips II van Spanje nog langer als hun koning te accepteren. De opstand werd aangevoerd door Willem, prins van Oranje, en hoewel hij in 1584 werd vermoord, vochten zijn landgenoten verder in wat bekend werd als de Tachtigjarige Oorlog, waarin ze de Spanjaarden uiteindelijk versloegen.

Op basis van het bijzondere systeem dat de Nederlanders hadden bedacht om zichzelf te besturen, werd het land onderverdeeld in provincies, die alle afzonderlijk of in combinatie met andere delen van het land werden bestuurd door een stadhouder, van wie er velen gekozen werden uit het Huis van Oranje. Officieel was de staat veeleer een federale republiek dan een monarchie, zelfs toen in 1747 besloten werd om Willem IV, prins van Oranje en al stadhouder van Friesland en Groningen, stadhouder over alle provincies te maken. Willem IV was de eerste die die positie bekleedde en hij kreeg daarbij de erfelijke titel van stadhouder-generaal, waardoor hij in alle opzichten koning was, behalve in naam.

De komst van het Franse revolutionaire leger in 1795 en de oprichting van de Bataafse Republiek betekenden slecht nieuws voor zijn zoon Willem V, die hem in 1751 was opgevolgd. Willem vluchtte naar Engeland en stierf in april 1806 in ballingschap in Pruisen, slechts twee maanden voordat Napoleon Bonaparte zijn jongere broer Lodewijk tot koning Lodewijk Napoleon van Holland benoemde. Lodewijk regeerde maar vier jaar want toen besloot zijn broer, keizer Napoleon, Holland bij zijn keizerrijk in te lijven. Toen de Fransen in 1813 van het Hollandse toneel verdreven waren en Willems zoon, ook een Willem, was teruggekeerd, riep deze zichzelf uit als soeverein vorst van het Soevereine Vorstendom der Verenigde Nederlanden. Op 16 maart 1815 werd Willem alsnog benoemd tot koning der Nederlanden (en tevens groothertog van Luxemburg).

Koningin Beatrix, zijn achter-achter-achterkleindochter die sinds

1980 op de troon zit, is de derde in successie van de vorstinnen die sinds het eind van de negentiende eeuw het land regeren. In eerste instantie mochten alleen mannen de troon bestijgen, maar toen Nederland aan het eind van de negentiende eeuw een potentiële opvolgingscrisis te wachten stond, werden de regels veranderd.

De grootmoeder van koningin Beatrix, Wilhelmina, die achten-
vijftig jaar en dus langer dan enig andere Nederlandse vorst regeerde, bracht zich in de Tweede Wereldoorlog in veiligheid door naar Londen te vluchten. Daar werd ze het symbool van het verzet tegen de bezetting van haar vaderland door de nazi's. De regeerperiode van haar dochter Juliana was meer omstreken en werd in de jaren 1950 overschaduwed door controverses over haar omgang met gebedsgenezers Greet Hofmans. Er werd van Hofmans gezegd dat ze een Raspoe-
tinachtige invloed op Juliana zou hebben gehad. Twee decennia later volgden onthullingen over Juliana's in Duitsland geboren echtgenoot prins Bernhard; hij zou meer dan een miljoen dollar aan steekpenningen van Lockheed hebben ontvangen. Daarentegen heeft Beatrix in de drie decennia dat zij op de troon zit, nog maar zelden een faux pas gemaakt.

Terwijl de meeste staatshoofden hun baan als een taak voor het leven beschouwen, zijn zowel Juliana als Wilhelmina afgetreden en de verwachting is dat Beatrix op een dag hetzelfde zal doen voor haar zoon Willem-Alexander. Wanneer dat precies gaat gebeuren blijft de vraag; de koningin, geboren in 1938, is de pensioengerechtigde leeftijd al lang geleden gepasseerd. In november 2011 werd Beatrix 's lands oudste staatshoofd ooit en verbrak het record dat op naam stond van haar overgrootvader, koning Willem III, die in november 1890 stierf; hij was toen 73 jaar en 277 dagen oud. Rein Jan Hoekstra, een doorge-
winterde CDA-politicus met banden met de koninklijke familie, gaf de maand erna een interview waarin hij waarschuwde dat het nog wel enige tijd kon duren voordat de koningin zou aftreden – hij suggereerde dat ze wilde wachten tot de kinderen van haar zoon iets ouder zouden zijn. 'Een keer. Dat kan,' zei Hoekstra tegen *NRC Handelsblad*.² 'Maar het kan ook zijn dat het natuurlijk gebeurt. Al die gedachtegangen die ik hier altijd over lees. Nee hoor, dat zou best nog eens heel lang kunnen duren.'

Zweden is al bijna net zo lang een monarchie als Denemarken; het land heeft een oorlogszuchtig verleden dat niet op z'n plaats lijkt voor een natie die tegenwoordig bekendstaat om zijn neutraliteit, goede sociale

voorzieningen en meubels in platte dozen. In de middeleeuwen terroriseerden Zweedse krijgsheren Rusland. Vervolgens viel de grootste van 's lands koningen, Gustaaf II Adolf, die bekendstond als 'De Leeuw van het Noorden', Duitsland ook nog eens binnen.

De huidige koninklijke familie kan haar oorsprong herleiden tot begin negentiende eeuw en een avontuurlijke Fransman genaamd Jean-Baptiste Bernadotte. Bernadotte was de zoon van een kleine bourgeoisiefamilie in Pau, in het zuidwesten van Frankrijk, en klom op tot een van Napoleons maarschalken. Daarna verstevigde hij zijn positie door te trouwen met Désirée Clary, de schoonzus van Jozef Bonaparte, Napoleons broer en koning van Spanje.

Tijdens zijn periode als gouverneur van de bezette stad Hannover was Bernadotte bevriend geraakt met een paar invloedrijke Zweedse officieren, die tijdens Napoleons veldtocht in het noorden gevangen waren genomen. Het was een vriendschap die zijn leven volledig zou veranderen. Het waren woelige tijden in Zweden en Europa en de Zweden hadden een krachtige leider nodig. Koning Karel XIII, die na een coup in 1808, in 1809 was geïnstalleerd, was oud en afgetoefd en had geen nog levende kinderen; dat betekende dat er een erfgenaam gevonden moest worden. De eerste keus viel op Karel August van Augustenburg, lid van een zijtak van de Deense koninklijke familie, maar een paar maanden nadat hij in Stockholm was gearriveerd, viel hij van zijn paard en stierf, klaarblijkelijk aan een beroerte.* Bernadotte leek met zijn militaire expertise een goede vervanger.

In het begin was Napoleon sceptisch toen Bernadotte alle plichtplegingen vervulde om zijn toestemming te krijgen om de troon te bestijgen, maar na een paar maanden gaf de keizer hem alsnog zijn zegen en werd Bernadotte geïnstalleerd als vorst Karel Johan. Hoewel hij in het begin slechts troonopvolger was en geen koning, verstevigde hij zijn positie al snel door de manschappen van Napoleon in 1813 bij de Slag om Leipzig te verslaan met een leger dat grotendeels bestond uit Duitsers, Oostenrijkers en Russen. Vervolgens nam hij het op tegen Denemarken en dwong dat land om Noorwegen aan Zweden af te staan. Toen de oude koning in februari 1818 stierf, volgde Bernadotte hem op en regeerde vierentwintig jaar als koning Karel XIV Johan. Hiermee was het koningshuis Bernadotte gesticht.

* Maar er gingen ook geruchten dat hij was vergiftigd. Graaf Axel von Fersen, befaamd omdat hij de minnaar was geweest van koningin Marie Antoinette van Frankrijk, werd verdacht van de moord en werd tijdens de begrafenisprocessie gelynt.

De voormalige revolutionair veranderde al snel in een traditionele en autoritaire heerser. Koningin Désirée – of Desideria, zoals ze bij de Zweden bekend werd – ontwikkelde een grondige hekel aan haar nieuwe vaderland, en dan vooral aan het gure weer. En ze was ook niet dol op haar echtgenoot. Als gevolg daarvan bracht ze meer dan tien jaar in Parijs door alvorens ze in 1823 weer eens naar het noorden vertrok. Het duurde daarna nog zes jaar voordat ze gekroond werd tot koningin van Zweden (ze is nooit gekroond tot koningin van Noorwegen). De Zweedse keuken bleek vooral een enorme tegenvaller voor het koninklijk paar. Toen zij niets lekker vonden van wat de koks voor hen bereidden, kreeg de koning een zachtgekookt ei voorgezet; sinds die tijd is het in het paleis de gewoonte om een gouden eierdopje op de plaats van de koning neer te zetten.

Bernadotte omschreef zichzelf ooit tegenover de tsaar als ‘man van het noorden’, maar hij blijkt af en toe toch zo zijn twijfels te hebben gehad of hij wel de juiste keuze had gemaakt. ‘Over mij kan men zeggen dat ik, de man die eens maarschalk van Frankrijk was, nu slechts koning van Zweden ben,’ zei hij ooit. Zijn onderdanen schijnen dergelijke twijfels niet te hebben gehad. Ook al nam hun koning nooit de moeite Zweeds of Noors te leren, de dynastie van de Bernadottes raakte er stevig verankerd.

De huidige koning, Karel xvi Gustaaf, is de achter-achter-achter-achterkleinzoon van de grondlegger van de dynastie en de zevende Bernadotte-koning. In september 1973, toen hij nog maar zevenentwintig was, besteeg hij de troon na de dood van zijn grootvader Gustaaf vi Adolf, die de reputatie van de Bernadottes dat ze erg oud worden bevestigde: hij werd negentig jaar. Karel xvi Gustaaf heeft zijn vader, prins Gustaaf Adolf, echter nooit gekend; de prins stierf bij een vliegtuigcrash nog voordat zijn zoon zijn eerste verjaardag kon vieren.

Karel xvi Gustaafs aangewezen opvolgster is kroonprinses Victoria, die de eerste regerende koningin van Zweden in de moderne tijd zal worden. Daniel Westling, haar voormalige fitnessstrainer, zal zich aan haar zijde bevinden. Na een verlovingstijd van acht jaar trouwde het paar in 2010; sindsdien voert hij de titel ‘prins Daniel, hertog van Västergötland’. De rol van koningin Victoria zal echter beperkt zijn: na meer dan twintig jaar discussie trad in 1975 een grondwetswijziging in werking waarmee de Zweedse monarchie al haar taken ontnomen werden, op de ceremoniële en representatieve na. Sommige monarchisten waren ontzet, voor andere was deze ‘monarchie-light’ het perfecte compromis en een model dat door andere Europese landen